

*KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME*

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR
DEĞERLENDİRME**

Fırat BAYAR*

Özet

Ekonomik, siyasi, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel olarak çeşitli boyutlardan oluşan küreselleşme süreci, içinde yaşadığımız dünyanın şekillenmesinde köklü değişikliklere neden olmakta; diğer tüm ülkelere benzer şekilde, Türkiye’ye de türlü şekillerde etki etmektedir. Ancak, burada önemle vurgulanması gereken husus, madalyonun diğer tarafına da bakarak, Türkiye’nin de küreselleşme süreci üzerinde türlü etkilerde bulunabildiğidir. Diğer birçok ülke ile kıyaslandığında, Türkiye’nin küreselleşme süreci üzerinde etkide bulunabilme kapasitesi çok daha ileri seviyededir. Bunun temel nedeni, Türkiye’nin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik gücüdür. Bu çok boyutlu güç sayesinde Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda etkin politikalar yürütebilme imkanına kavuşmaktadır. Halihazırdaki çalışmanın amacı, küreselleşme süreci içerisinde Türkiye’nin sahip olduğu bu siyasi, askeri ve ekonomik güç unsurlarının incelenmesidir.

***Anahtar Kelimeler:** Küreselleşme; Türkiye’nin siyasi, askeri ve ekonomik gücü; Türk dış politikası; uluslararası barışı destekleme ve İttifak operasyonları; ekonomik istikrar*

Abstract:

The globalization process - consisted of various dimensions such as economic, political, technological/communicative, environmental/demographic and cultural - brings about radical changes in shaping the world we live in; and has influence on Turkey in a variety of ways, similar with the case of other countries. However, the crucial point to emphasize here by looking at the

---

* Dr. Fırat BAYAR E-posta: f_bayar@yahoo.com

other side of the coin is that Turkey could influence the globalization process in several ways, as well. Compared to many other countries, Turkey has a much more advanced capacity to influence the globalization process. The primary reason for that is Turkey's political, military and economic power. Through this multi-dimensional power, Turkey acquires the opportunity to conduct active regional and global policies. The present study aims at examining these aforementioned political, military and economic power elements of Turkey in the globalization process.

***Key words:** Globalization; political, military and economic power of Turkey; Turkish foreign policy; international peace supporting and Alliance operations; economic stability*

GİRİŞ

Ekonomik, siyasi, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel olarak çeşitli boyutlardan oluşan küreselleşme süreci, içinde yaşadığımız dünyanın şekillenmesinde köklü değişikliklere neden olmaktadır. Çağdaş küreselleşme süreci, ulus-devlet, uluslararası kuruluşlar ve devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörlerin karşılıklı iletişimi ve etkileşimi sonucunda şekillenmekte ve dünya üzerindeki tüm ülkeler üzerinde yapısal dönüşümleri beraberinde getirmektedir.

Bu şekilde uluslararası sistemin şekillenmesinde belirleyici bir role sahip olan küreselleşme olgusu, hızlı bir değişim sürecini tetiklemekte, sistemin bir dizi karmaşık süreçten geçmesine neden olmaktadır. Küreselleşme süreci, uluslararası sisteme bir yandan yeni aktörleri yerleştirirken, diğer yandan ulusal ve uluslararası arenadaki mevcut aktörlerin yapıları üzerinde köklü değişikliklere yol açmaktadır. Dolayısıyla, bir bütün olarak ele alındığında küreselleşme olgusu, mevcut uluslararası sistemin kurumlarını radikal biçimde değiştirmekte ve dönüştürmektedir.

Gerek sahip olduğu özel jeostratejik konumu itibariyle gerekse köklü tarihi ve topraklarında barındırdığı zengin insan topluluğu ile Türkiye, söz konusu küreselleşme sürecinden en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Türkiye, Batı'yla Doğu'nun, Kuzey'le Güney'in buluştuğu bir noktada, Avrasya'nın merkezinde yer alan ve medeniyetlerarası diyaloga ev sahipliği yapan bir ülkedir ve bu nedenle küreselleşmenin etkilerine geniş oranda açık durumda bulunmaktadır.

Küreselleşmenin Türkiye üzerindeki etkilerini, küreselleşmenin mevcut tüm boyutları çerçevesinde gözlemlenmek mümkündür. Bu

çerçevede, küreselleşmenin ekonomik, siyasi, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel boyutları Türkiye üzerinde türlü etkilerde bulunmaktadır. Ancak, burada unutulmaması ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir nokta, Türkiye'nin de diğer birçok ülkeye nazaran küreselleşme süreci üzerinde türlü etkiler bırakabilmekte olduğu gerçeğidir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin de belirli ölçülerde küreselleşme sürecine etki etme kapasitesi bulunmaktadır. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik açıdan önemli ölçüdeki gücüdür ve bu sayede Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda etkin bir rol oynama kapasitesine sahip olabilmektedir.

Hali hazırdaki çalışmanın amacı, küreselleşme süreci içerisinde Türkiye'nin sahip olduğu bu siyasi, askeri ve ekonomik güç unsurlarının incelenmesidir. Bu çerçevede çalışma, temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, küreselleşme kavramı üzerinde durulmakta, küreselleşmenin türlü boyutları incelenmekte ve bu olgunun Türkiye üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise küreselleşme sürecinde Türkiye'nin kendine özgü siyasi, askeri ve ekonomik güç unsurları incelenmektedir. Sonuç bölümü ise birkaç kısa değerlendirme ve yorumdan meydana gelmektedir.

1. KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

a. Küreselleşme

Küreselleşme, 1970'li yılların sonlarından itibaren hem teorik çalışmalarda hem de pratik yaşantımızda en çok kullanılan terimlerin başında yer almaktadır. Küreselleşme, kısaca yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin "karşılıklı bağımlılık" kavramı çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanabilir.¹ Bu itibarla küreselleşme, son derece dinamik ve değişken bir yapıya sahip bulunmakta ve dünyanın farklı alanlarını giderek artan bir oranda nüfuzu altına almaktadır.

Tabiatıyla küreselleşme, çok boyutlu bir yapıya işaret etmekte; bu çerçevede ekonomik, siyasi, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel boyutlara sahip bulunmaktadır. Ekonomik boyut, küreselleşmenin en önemli boyutlarından birini oluşturmakta; günümüzde uluslararası ticaret, uluslararası finans, sermaye akımları ve küresel üretim daha önce benzeri görülmemiş hız ve boyutlarda gerçekleşmektedir.

---

¹ Baylis J. ve Smith S., "Introduction", ed. Baylis J. ve Smith S., "The Globalization Of World Politics", Oxford University Press, 2004, s.8

Ekonomik alanın yanında, küreselleşme süreci siyasi bir boyuta da sahip bulunmakta; siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerinde yapısal bir dönüşüme neden olmaktadır. Günümüzdeki etki alanını tüm dünya olarak tanımlayan “küresel siyaset” anlayışı giderek güçlenmekte, bu yeni siyaset anlayışı ulus devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillenmektedir.² Literatürde, bu yeni yapıyı betimlemek üzere “küresel yönetim” (global governance) kavramı kullanılmaktadır.

Çağdaş küreselleşmenin en önemli bileşenlerinden bir diğeri, “üçüncü sanayi devrimi” olarak da adlandırılan ve giderek artan bir hızla gelişen teknoloji/iletişim devrimidir. Bu devrimin özellikleri arasında veri iletiminde mikroşlemciden ve uydu teknolojilerinden faydalanılması, bilginin saklanması, depolanması, işlenmesi ve iletilmesinde dijital ortamlardan yararlanılması ve iletişim araçlarının üretim ve kullanım maliyetlerindeki radikal düşüş seyri sıralanabilir.³

Küreselleşmenin çevresel ve demografik bir boyutu da bulunmaktadır. Küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer ve kimyasal atıklar, kuraklık ve sel felaketleri, biyo-çeşitlilik ve türlerin yok oluşuna ilişkin sorunlar, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler, özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren dünya gündeminde önemli bir yer edinmişlerdir.⁴

Son olarak, kültürü genel anlamda bir topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünü olarak ele aldığımızda, küreselleşmenin kültür üzerinde de önemli etkiler doğurması son derece doğal olarak karşılanmalıdır. Özellikle teknoloji/iletişim devrimi neticesinde, tüm dünya genelinde bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşim oldukça ileri bir seviyede bulunmakta; bu durum bir anlamda, global bir kültür ve birikimin ortaya çıkması yönünde rol oynamaktadır.

b. Küreselleşme Süreci ve Türkiye

Küreselleşme sürecinin Türkiye üzerindeki etkileri incelenmeye başlandığında ilk göze çarpan husus, Türkiye’nin küreselleşmenin yukarıda bahsedilen tüm boyutlarından dünyadaki birçok ülkeye kıyasla,

---

² Mcgrew A., “Power Shift: From National Government to Global Governance?”, ed. Held D., “A Globalizing World?: Culture, Economics, Politics”, Routledge, Londra ve New York, 2000

³ Nye J.S.Jr., “In Government We Don’t Trust”, ed. Giddens A., “The Global Third Way Debate”, Polity Press, UK, 2001; Nye J.S. Jr., “Globalization and American Power”, ed. Held D. ve Mcgrew A., “The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate”, Polity Press, Cambridge, 2003, s.215

⁴ Held D., “The Transformation of Political Community: Rethinking Democracy in the Context of Globalization”, ed. Shapiro I. ve Hacker-Cordon C., “Democracy’s Edges”, Cambridge University Press, Cambridge, 1999

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

oldukça yüksek bir oranda etkilenmekte olduğudur. Bu durumun temel nedeni, Türkiye'nin jeostratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Türkiye, Batı'yla Doğu'nun, Kuzey'le Güney'in bulunduğu bir noktada, Avrasya'nın merkezinde yer almakta olup, küreselleşmenin türlü etkilerine geniş oranda açık durumda bulunmaktadır.

Türkiye'nin küreselleşme sürecinden büyük ölçüde etkilenmekte olmasının diğer nedeni ise coğrafyasında barındırdığı insan topluluğunun özelliğine ilişkindir. Türkiye, sahip olduğu özel coğrafi konumu ve köklü tarihi nedeniyle uzun yıllar boyunca kültürler ve medeniyetler arası diyaloga ev sahipliği yapmış olan bir ülkedir. Esasen farklı insan toplulukları arasındaki ilişki ve etkileşimlerin radikal bir şekilde artışı olarak tanımlanan küreselleşmenin, bu özelliği haiz bir ülkeye büyük ölçülerde etkilerde bulunması kaçınılmazdır bir durumdur.

Küreselleşmenin Türkiye üzerindeki bu etkilerini, küreselleşmenin mevcut tüm boyutları çerçevesinde gözlemlemek mümkündür. Örneğin, ekonomik küreselleşmenin dinamiklerine uyum sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşebilmek amacıyla Türkiye ekonomisi, 1980 sonrasında köklü bir yapısal değişim geçirmiştir. Bu dönemde, korumacı ve ithal ikameci ekonomik yapı, yerini serbest pazar ve ihracat teşviklerine dayanan, dış ticaretin, kurun, faizin ve sermaye hesabının serbestleştirilmiş olduğu bir yapıya terk etmiştir.

Benzer şekilde, mevcut siyasi küreselleşme trendleri çerçevesinde, Türkiye, özellikle son dönemde demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, kadının statüsü gibi konuların yanında şeffaflık, hesap verebilirlik gibi temel yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi ve uygulanması çerçevesinde büyük mesafe kat etmiştir. Öte yandan, küreselleşmenin güvenlik ağırlıklı siyasi boyutu, Türkiye'yi uluslararası terörizmle mücadele, silahların kontrolü ve silahsızlanma, yasadışı göç, insan ticareti, organize suç, yolsuzluk, uyuşturucu ticareti ve kara para ile mücadele gibi konularla çok daha kapsamlı ve derin bir şekilde ilgilenmeye zorlamakta, bu konularda bölgesel ve uluslararası işbirliğinde öncü rol almaya yönelmektedir.

Küreselleşmenin çevresel/demografik boyutu da Türkiye üzerinde türlü etkilerde bulunmaktadır. Örneğin, çevre dostu üretim ve tüketim, Türkiye'de giderek artan bir şekilde dikkate alınmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, küreselleşmenin demografik boyutunun etkisiyle, ülke genelindeki nüfus artış hızının düşme eğilimine girdiği gözlenmektedir.

Son olarak, Türkiye'nin küreselleşmenin kültürel boyutundan da yaygın bir biçimde etkilendiği, bu bağlamda, Türk toplumunun beğeni ve ilgi alanlarının, özellikle son yıllarda, ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçtiği söylenebilir. Ancak, bu, küresel düzeyde tanınan

kültürel ve üretim biçimlerinin Türkiye’de yer etmesi kadar, Türk kültür öğelerinin uluslararası tanınırlığı ve kullanımının da artması şeklinde gerçekleşmektedir.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN GÜCÜ

Yukarıda değinildiği üzere, diğer tüm ülkeler örneğinde olduğu gibi küreselleşme, Türkiye üzerinde de çeşitli etkilerde bulunmaktadır. Ancak, burada gözden kaçırılmaması ve üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir husus, Türkiye’nin de küreselleşme sürecinin şekillenmesi çerçevesinde bir kapasiteye sahip olduğu ve bu kapasite vasıtasıyla, diğer birçok ülkeye kıyasla anılan süreç üzerinde daha belirgin etkilerde bulunabildiğidir.

Başka bir deyişle, Türkiye’nin de belirli ölçülerde küreselleşme sürecine etki etme kapasitesi bulunmaktadır. Bu durum, bu makalenin de ana teması olan Türkiye’nin sahip olduğu çok-boyutlu gücü sayesinde gerçekleşebilmektedir. Türkiye’nin, siyasi, askeri ve ekonomik açıdan kendine özgü ve önemli güç unsurları bulunmakta ve bu sayede Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda etkin bir rol oynama kapasitesine sahip olabilmektedir. Bu çerçevede aşağıda, sırasıyla Türkiye’nin söz konusu siyasi, askeri ve ekonomik güç unsurları incelenmektedir.

1. Siyasi Güç

Sahip olduğu jeostratejik konum Türkiye’ye uluslararası ilişkiler ve politika alanında önemli bir siyasi güç bahşetmektedir. Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, Orta Doğu, Akdeniz ve Orta Asya ile Avrupa’nın doğal kesişim noktasında bir istikrar unsuru olması itibarıyla öncelikle bölgesel, sonrasında uluslararası istikrarın sağlanmasında kilit bir konumda bulunmaktadır.

Batı ve Doğuyu birbirine bağlayan kritik kara, hava ve deniz yolları üzerinde yer alan bu konumu nedeniyle, Türkiye bir köprü vazifesi görmekte ve bu durum Türkiye’nin dış politikasında stratejik bir avantaj ve derinlik sağlamaktadır.⁵ Bu itibarla Türkiye, Asya için Avrupa’nın ana kapısını, Avrupa için ise zengin enerji kaynakları ve yeni pazarlara açılma yolunda giriş noktasını oluşturmaktadır.⁶

---

⁵ Uslu N., “Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar”, Anka Yayınları, 2006, s.22

⁶ Budak Ö., “Türkiye’nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya’daki Yeri”, Bilge Yayınları, 2006, s. 2

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

Üç ana kıtanın kavşağında ve son derece duyarlı bir bölgede yer alan Türkiye için bu jeostratejik konum birçok sonucu da beraberinde getirmektedir. Örneğin, sahip olduğu bu konum Türkiye'nin çok boyutlu, dengeli ve sorunlara çözüm üreten bir dış politika izlemesini gerekli kılmaktadır. Her biri farklı özelliklere ve tarihe sahip sekiz komşusu olan Türkiye, gerek ikili ilişkiler gerekse yer aldığı çok-taraflı örgütler kanalıyla siyasi istikrara katkıda bulunmaya yönelik aktif bir dış politika izlemek durumundadır.

Bahse konu çok boyutluluk, Türkiye'nin birçok uluslararası ve bölgesel kuruluşu üyeliği ile de teyit edilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

Birleşmiş Milletler (BM)
Avrupa Konseyi (AK)
Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)
İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ),
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT),
D-8
Avrupa Birliği (AB)*
Amerika Devletleri Örgütü**
Karayip Devletleri Birliği**
Afrika Birliği**

* Katılım müzakereleri devam etmektedir

** Türkiye, daimi gözlemci statüsündedir

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı

Ancak burada unutulmaması gereken bir husus, bu çok boyutlu perspektif içerisinde Türkiye'nin temel dış politika hedeflerinin birbirlerinin ikamesi ya da alternatifini oluşturmadığı; aksine birbirlerini tamamlayıcı bir etkide bulunmalarıdır. Örneğin, AB'ye tam üyelik Türk dış politikasının temel hedeflerinden birini oluşturmakla birlikte, bu durum Türkiye'nin ABD ile olan stratejik ilişkilerine ve güçlü transatlantik

bağlarına olumsuz bir etkide bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin AB ve ABD ile yürüttüğü ilişkiler birbirlerini tamamlayıcı ve destekleyici mahiyettedir.

Öte yandan, Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, Orta Doğu, Akdeniz ve Orta Asya gibi coğrafyalar da Türkiye'nin çok boyutlu dış politikası içinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Bu çerçevede küresel düşünmekle birlikte yerel ortamda da faal bir çizgi izleyen Türkiye, yeni çağın fırsatlarını değerlendirmek, tehdit ve tehlikelerine göğüs germek için barışçı, girişimci ve ön alan bir yaklaşımla, çok taraflı ve çok bölgeli bir zeminde hareket etmektedir. Türkiye, gerek bölgesel gerekse uluslararası anlamda güvenliğin, istikrarın, refahın ve işbirliğinin sağlanması bakımından önemli katkılarda bulunmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin yer aldığı coğrafi bölgenin, özellikle Soğuk Savaş ertesini dönemde birçok ihtilaf ve çatışmalara sahne olması, Türkiye'nin bu bölgesel sorunların barışçıl yollardan çözümü yönünde inisiyatif almasını zorunlu kılmıştır. Kendine özgü jeostratejik konumu, zengin tarihsel ve kültürel birikimi ile Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politika uygulaması büyük önem arz etmektedir.

Bahsekonu bölgesel amacın ötesinde, Türkiye'nin öncelikli dış politika hedefi, küresel ölçekte de barışın tesis edilmesi ve istikrarın hakim kılınmasıdır. Bu çerçevede, Türk dış politikasının esası gerçekçilik, aktiflik, barışçılık, tutarlılık, sağduyu ve uluslararası hukuka saygı gibi ilkeler çerçevesinde şekillenmektedir.

Gerek bölgesel gerekse küresel ölçekte konularda gerginlik ve çatışma yerine, işbirliği, istikrar ve barış gibi hedeflere dayalı bir dış politika söylemi geliştiren Türkiye'nin bu yöndeki çabaları, kurucu üyesi olduğu BM Şartı'nda yer alan ideallerle de örtüşmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin, uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasını hedefleyen BM Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) üye olmak amacıyla 2009-2010 dönemi üyeliği için adaylığını açıklaması önemli bir adımı teşkil etmektedir. Türkiye'nin Batı Avrupa ve Diğerleri Grubundan aday olduğu BMGK üyeliği için seçimler, 2008 yılında gerçekleştirilecektir.

Küreselleşme sürecinde uluslararası sistemin içinden geçtiği bu hızlı değişim ve yeniden yapılanma döneminde, sahip olduğu tüm bu özellikler Türkiye'yi önemli bir siyasi güç haline getirmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Orta Doğu, Kafkasya ve Asya bölgelerinin küresel gelişmeler bakımından giderek daha çok önem kazanması ve medeniyetler arası diyalog konusunun artan oranda gündeme gelmesi neticesinde Türkiye'nin bölgesel ve küresel siyasetteki rolü ağırlık kazanmıştır. Kendine özgü tarihi ve kültürel yapısı ile Türkiye, medeniyetler arası uyumun en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye, tüm dünyaya, kültürel çeşitliliğin bir tehditten

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

ziyade bir zenginlik olduğunu göstermeye çalışmakta, kültürler arasındaki yanlış algılama, önyargı ve kutuplaşmaların önlenmesi için her türlü platformda aktif çaba sarf etmektedir. Ülkemizin Şubat 2004'te ilk kez bir araya gelen AB-İKÖ ortak formuna ev sahipliği yapması medeniyetler ve kültürler arası diyaloga ne ölçüde önem verdiğinin de bir göstergesidir. BM Genel Sekreteri tarafından 2005 yılında Türkiye ve İspanya'nın eş-sponsorluğunda başlatılmış olan Medeniyetler İttifakı projesinin de bu çerçevede değerlendirilmesi uygun düşmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu siyasi güç unsurları konusunda değinilmesi gereken son bir husus ise enerji konusudur. Türkiye, dünya enerji kaynaklarının dörtte üçünün bulunduğu Orta Doğu ve Hazar Denizi havzasına yakın bir coğrafyada yer almakta; bu itibarla 21'inci Yüzyılın İpek Yolu olarak adlandırılan Doğu-Batı Enerji Koridorunda en önemli transit ülkeyi oluşturmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, Hazar Denizi petrol ve doğalgaz rezervlerinin Batılı enerji tüketicisi ülkelere taşınması açısından en kısa, maliyeti düşük, teknolojik ve çevresel açıdan uygun ve güvenilir seçeneği sunmaktadır. Bu özelliğiyle Türkiye, eş zamanlı olarak Hazar Havzası ve Ortadoğu bölgeleri ile Batılı ülkeler arasında bir köprü rolü üstlenmekte, bu bölgede yer alan ülkelerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını konsolide ederek Batı'yla bütünleşmeleri açısından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Tabiatıyla, bu denli önemli bir role sahip olması, Türkiye'nin gerek bölgesel gerekse küresel anlamda jeostratejik ve buna bağlı olarak dış siyasi gücünü ciddi biçimde artırmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin de yer aldığı belli başlı petrol ve doğalgaz boru hatları ve projelerine ilişkin bilgilerin yer aldığı Tablo 2 aşağıda sunulmaktadır.

**Tablo 2: Türkiye'nin Yer Aldığı
Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri**

PETROL BORU HATLARI ve PROJELERİ
Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı
Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı
İğneada-Enez/Kıyıköy-İbrikbaba Petrol Boru Hattı Projesi (Trans-Trakya)
DOĞAL GAZ BORU HATLARI ve PROJELERİ
Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı
Arap Doğal Gazı Projesi
Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

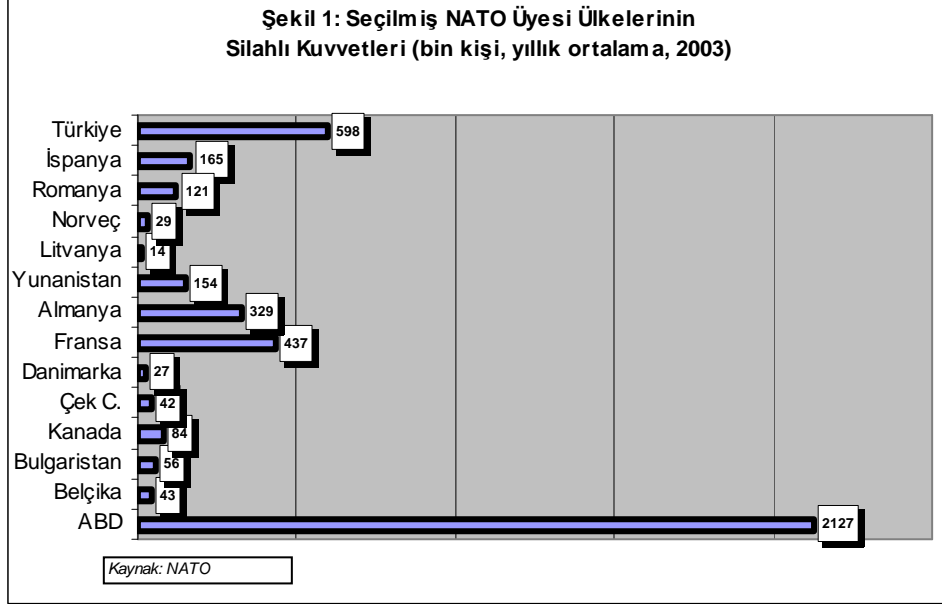
Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı

2. Askeri Güç

Yukarıda ifade olunan siyasi gücünün yanı sıra Türkiye, önemli ölçüde askeri gücü bulunan bir ülkedir. Türkiye'nin söz konusu askeri güç unsurları, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda belirleyici bir üstünlüğe sahip durumdadır.

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

Şekil 1'de görüldüğü üzere, Toplam 600.000 civarında askere sahip olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), NATO içerisinde ABD'den sonra sayısal olarak en büyük orduyu oluşturmaktadır.

TSK, aynı anda yerkürenin dört farklı yerinde uluslararası barışı destekleme hareketlarına iştirak edebilecek imkan ve kabiliyete sahip bulunmaktadır. Nitekim, 1988 yılından itibaren TSK, dokuz adet uluslararası/bölgesel gözlem misyonu ile on bir tane uluslararası barışı koruma hareketına katılmıştır. Bu itibarla 1990'dan bu yana uluslararası barışı koruma misyonlarına katılan toplam Türk asker sayısı 10 bini aşmıştır. Öte yandan, uluslararası misyonlarda bugüne kadar görev yapmış olan Türk jandarma ve sivil polis sayısı da bine yakın durumdadır.

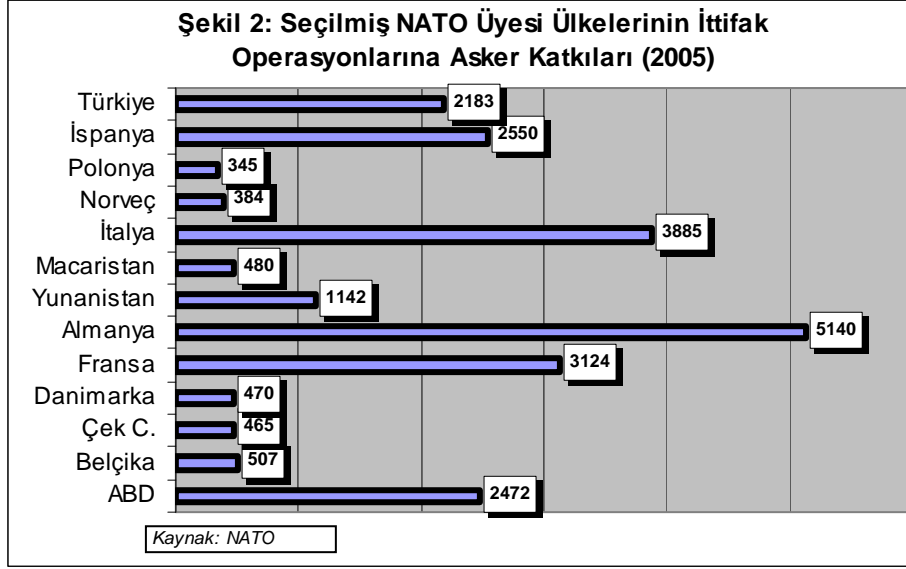
Bu çerçevede, TSK'nın günümüze değin görev yaptığı belli başlı uluslararası barışı destekleme hareketları aşağıda sunulmaktadır:

- Kore Savaşı
- BM İran-İrak Gözlemci Grubu (UNIMOG)
- BM Irak-Kuveyt Askeri Gözlem Misyonu (UNIKOM)
- BM Gürcistan Gözlemci Misyonu (UNOMIG)

*KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME*

- BM Doğu Timor Destek Misyonu (UNMISET)
- AGİT Kosova Denetim Misyonu(OSCE KVM)
- AGİT Gürcistan Sınır Gözlem Misyonu (OSCE BMO)
- El-Halil'deki Geçici Uluslararası Mevcudiyet (TIPH)
- Somali'deki BM Harekatı (UNOSOM)
- BM Sudan Misyonu (UNMIS)
- Bosna Hersek BM Koruma Kuvveti (UNPROFOR)
- BM Bosna Hersek Misyonu (UNMIBH)
- NATO Bosna Hersek Uygulama/İstikrar Kuvveti (IFOR/SFOR)
- AB ALTHEA Harekatı
- SHARP GUARD Harekatı
- ALBA Harekatı
- Kosova Kuvveti (KFOR)
- Makedonya NATO Zorunlu Hasat, Kurnaz Tilki ve Müttefik Uyumu Harekatları:
  - Concordia ve Proxima hareketleri
  - Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF)

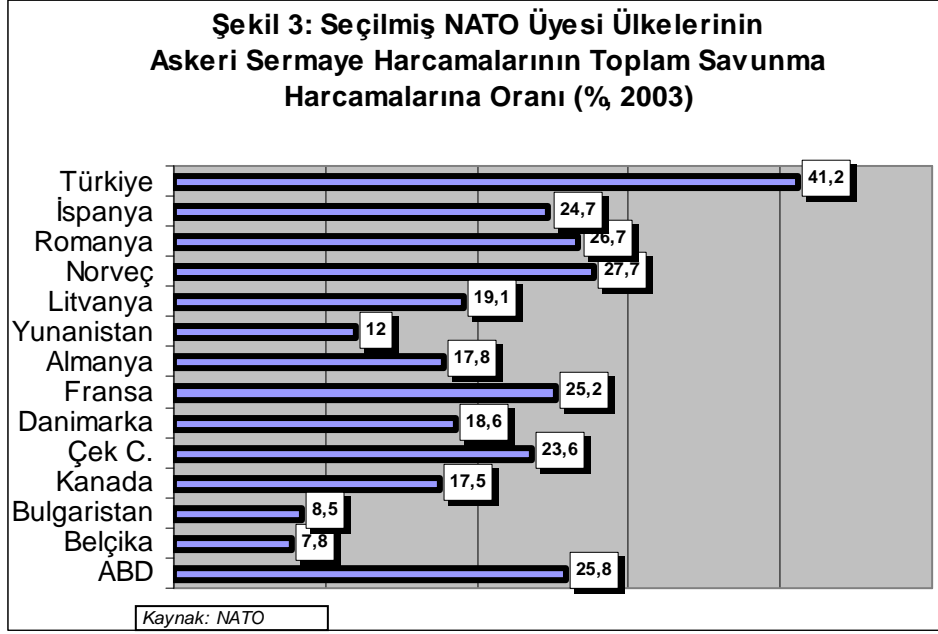
Dolayısıyla genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin İttifak Operasyonlarına katkılar bakımından NATO üyesi ülkeler arasında ön sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen ittifak ve uluslararası barışı koruma hareketleri çerçevesinde son döneme ilişkin bir örnek vermek gerekirse Türkiye, oluşumundan itibaren Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'ne (ISAF) iştirak etmiş, Haziran 2002-Şubat 2003 tarihleri arasında ISAF-II'nin ve Şubat-Ağustos 2005 döneminde de ISAF VII'nin komutasını üstlenmiştir. Öte yandan Türkiye, köklü ilişkilere sahip olduğu Afganistan'da barış ve istikrarın tesisine olan katkısını sürdürmeye devam etmekte; bu bağlamda Afgan Ulusal Ordusu ve Polis Gücü'ne eğitim vermektedir.

TSK'ne ilişkin olarak belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus ise TSK'nin mevcut kaynaklarını nispeten verimli bir biçimde kullanmasıdır. Başka bir deyişle, Türkiye'de gayri safi yurtiçi hasıladan (GSYİH) savunma harcamalarına ayrılan pay incelendiğinde, önemli bir ekonomik verimlilik göstergesi olan askeri sermaye harcamalarının toplam savunma harcamalarına oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 3'te görüldüğü üzere Türkiye, bu oran itibarıyla NATO ülkeleri arasında birinci sırada gelmekte ve bu durum önemli ölçüde sermaye birikimini de beraberinde getirmektedir.

3. Ekonomik Güç

Siyasi ve askeri güç unsurlarının yanı sıra, küreselleşme sürecinde Türkiye'nin önemli bir ekonomik güce de sahip bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Bilindiği üzere, Türkiye ekonomisinin küreselleşen dünya ile bütünleşme sürecindeki en önemli kırılma noktalarından bir tanesini 1980 yılında uygulamaya geçirilmiş olan istikrar ve yapısal uyum politikaları oluşturmaktadır. 24 Ocak kararları olarak anılan ekonomik istikrar programı çerçevesinde, Türkiye ekonomisinde kapsamlı bir yapısal bir değişikliğe gidilmiştir. Söz konusu istikrar programının içeriği enflasyon oranının kalıcı bir şekilde düşürülmesi; ithal ikameci modelin terk edilerek dışa dönük ve ihracata dayalı bir büyüme modelinin kurulması; bu çerçevede ihracat teşviklerinin ve sübvansiyonlarının sağlanması ve ithalat liberalizasyonunun gerçekleştirilmesi; mali liberalizasyonun sağlanması; yabancı sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ve bu çerçevede döviz kuru politikasının değiştirilerek Türk Lirası'nın konvertibilitesinin sağlanması; ve ekonomide kamunun etkinliğinin azaltılması bağlamında özelleştirme çalışmalarına hız verilmesi olarak özetlenebilir.⁷

7 Uygur, Ercan, "An Overview of Recent Developments and the Adjustment Program", ed. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, "Financial Liberalization and Economic Performance in Turkey", 1993.

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

Bu çerçevede 1980'li yıllar boyunca Türk ekonomisinde köklü yapısal değişikliklere gidilmiştir. Dış ticaret ve ödemeler dengesi rejimi liberalize edilmiş; ihracata türlü teşvik ve sübvansiyonlar sağlanmış; ithalat rejimi serbestleştirilmiş; kur politikalarında esnekliğe geçilmiştir. Sermaye Piyasaları Kanunu çıkarılarak Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuş; faiz oranları serbestleştirilmiş; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) açılmış; Merkez Bankası bünyesinde Bankalararası Para Piyasası ve Döviz ve Efektif Piyasaları kurulmuş; ve yeni bir Bankacılık Kanunu çıkarılmıştır. Bunun yanında vergi reformuna gidilerek Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına başlanmış; KİT'lerin daha etkin kılınması için çeşitli tedbirler getirilmiş; ve 1989 yılında sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.⁸

Anılan istikrar programının ilanının hemen ardından ekonomide türlü iyileşmeler kaydedilmiş olmakla beraber, 1980'li yılların sonlarından itibaren, makro ve sosyo-ekonomik dengelerde çeşitli sorunlar baş göstermiştir. Ekonomik büyüme oranlarında istikrar yakalanamamış; kronik enflasyon piyasalarda belirsizliğe neden olarak kaynak dağılımında dengesizliklere neden olmuş; yüksek kamu açıklarının temelde iç borçlanma ile finanse edilmesi sonucunda özel sektör yatırımları dışlanmış; kısa vadeli sermaye girişlerinde çeşitli dalgalanmalar ortaya çıkmış; faiz oranları sürekli bir biçimde artış kaydetmiştir.⁹ Bu olumsuz şartlarda yıllar içinde oluşan birikim, esasen 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye'nin tarihsel olarak en ciddi ekonomik krizlerini yaşamasına neden olmuştur.

Söz konusu krizleri müteakip olarak uygulamaya konulmuş olan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel amacı istikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak olarak belirlenmiş, bu doğrultudaki öncelikli hedefler ise, yıllardan beri Türk ekonomisinin makroekonomik dengelerini zedelemiş olan enflasyonla mücadele ile kamu açıkları ve borç yükünü azaltmak olarak tasarlanmıştır. Bu itibarla Program, üç temel ayak üzerine kurulmuş; ilk ayağı bankacılık sektöründeki bozuklukların giderilmesi başta olmak üzere, ekonominin çeşitli alanlarında yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, kamuda iyi yönetişimin sağlanması ve özel sektörün ekonomideki rolünün geliştirilmesine yönelik politikalar oluşturmuştur. Finansal istikrarın sağlanmasına ve enflasyonla mücadeleye devam edilmesine ilişkin

---

8 Köse, Ahmet H. ve Yeldan, Erinç, "Turkish Economy in the 1990s: An Assessment of Fiscal Policies, Labor Markets and Foreign Trade", *New Perspectives on Turkey*, 18, 51-78, 1998; Ekinci, Nazım, "The IMF and Reforming the Public Sector in Turkey", ERC Working Paper, N0: 00/04, ODTÜ, Ankara; Yentürk, Nurhan, "Short-Term Capital Inflows and Their Impact on the Macroeconomic Structure: Turkey in the 1990s", *The Developing Economies*, Vol. 37, Mart, 1999.

9 Bayar F. ve Oğuz F., "1923-2003 Türkiye Ekonomisi", *Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yılı Özel Sayısı*, Hazine Dergisi, 2003, s.29

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME**

uygulanan maliye ve para politikaları programının ikinci ayağını; makroekonomik istikrar ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen gelir politikalarının oluşturulması yönünde geliştirilmiş bir sosyal diyalogun tesisi de programın üçüncü ayağı olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede, Türkiye ekonomisinin kriz sonrasındaki beş yıllık dönemi (2001-2006) incelendiğinde, oldukça önemli kazanımların elde edildiği görülmektedir. Tablo 3'ten de görüldüğü üzere, kriz yılında -7.5 küçülen Türk ekonomisi, izleyen yıllarda dünyanın en çok büyüyen ekonomileri arasında bir yere sahip olmuştur. Benzer şekilde, 2004 yılında tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşmıştır. Ayrıca, yıllardan beri Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olan yüksek borç stokunun eritilmesi konusunda ilerlemeler kaydedilmiş, borçlanma faizleri düşürülmüş ve vadeleri uzatılmıştır. Öte yandan doğrudan yabancı sermayenin ülkeye artan oranda çekilmesi bakımından da türlü ilerlemeler kaydedilmiştir.

Tabiiyatıyla, Türkiye ekonomisindeki tüm sorunlar giderilememiştir. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde özellikle yüksek cari açık ve işsizlik sorunlarıyla baş etmek büyük önem arz etmektedir.

Tablo 3: Temel Makroekonomik Göstergeler

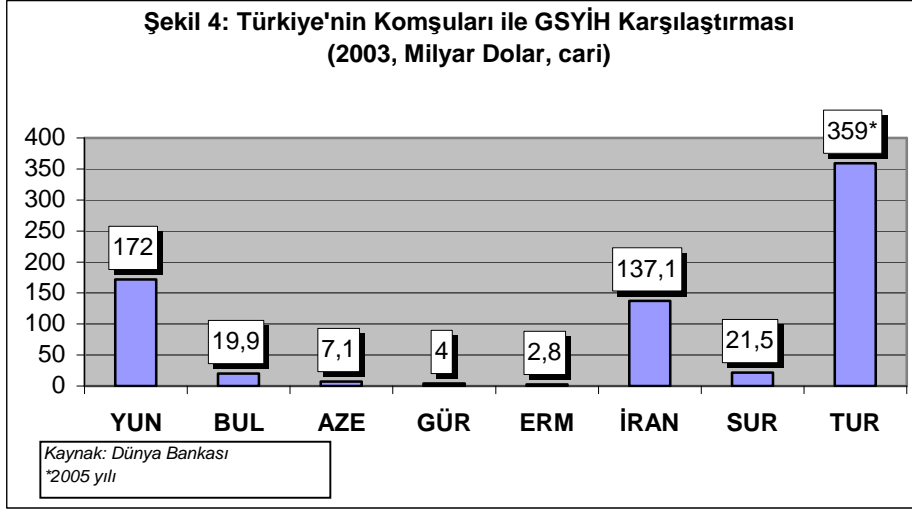
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Büyüme Oranı	7.3	-7.5	7.9	5.8	9.0	7.4
TÜFE (yüzde değişim)	39.0	68.5	29.7	18.3	9.3	7.7
ÜFE (yüzde değişim)	32.6	88.5	30.8	13.9	13.8	2.6
Cari İşlemler Dengesi (% GSYİH)	-4.9	2.3	-0.8	-3.4	-5.2	6.3
Kamu Net Borç Stoku (% GSMH)	57.1	90.5	78.5	70.4	63.5	55.8
Kamu Sektörü Faiz Dışı Fazla (% GSMH)	3.0	5.5	4.0	6.3	6.9	6.5 ¹
İşsizlik Oranı	6.6	8.5	10.3	10.5	10.3	10.3

(1) Program

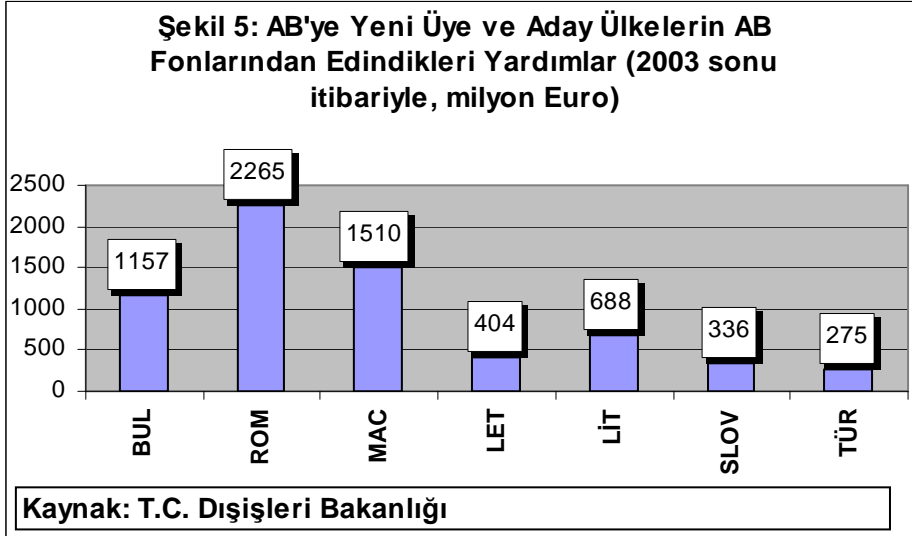
Source: Hazine, DPT, IMF, Dünya Bankası, AB

Netice itibariyle, Şekil 4'te görüldüğü üzere komşularıyla kıyaslandığında 359 milyar dolarlık toplamı ile bölgesel olarak Türkiye en büyük ekonomiye sahip bulunmakta; dünya genelinde ise en büyük ilk yirmi ekonomi içinde yer almaktadır.

Burada önemle üzerinde durulması gereken son bir nokta ise, Türkiye'nin bu ekonomik başarısında AB hibe ve yardımlarından neredeyse hiç yararlanmamasıdır. Gerek müzakerelerin başlamasından önceki dönemde gerekse daha sonraki süreçte Türkiye, bazı AB üye ülkelerinin vetoları sonucunda kendisine söz verilen yardımlardan faydalanamamış ve Şekil 5'te görüldüğü üzere aldığı söz konusu yardımlar AB'ye yeni üye olmuş ve diğer aday ülkelerin önemli ölçüde gerisinde kalmıştır.

SONUÇ

Günümüzde içinde yaşadığımız dünyayı kapsamlı bir biçimde dönüştüren ve şekillendiren küreselleşme süreci tabiatıyla, kendisine özgü bir jeostratejik konumu ve köklü tarihi bulunan Türkiye'yi de büyük ölçülerde etkilemektedir. Batı'yla Doğu'nun, Kuzey'le Güney'in buluştuğu bir noktada, Avrasya'nın merkezinde yer alan ve medeniyetlerarası diyaloga ev sahipliği yapan bir ülke olan Türkiye'nin, dünya üzerinde küreselleşme sürecinden en çok etkilenen ülkelerden birisi olması gayet doğaldır. Bu etkilenmeyi, küreselleşmenin mevcut tüm boyutları çerçevesinde-ekonomik, siyasi, teknolojik/iletişimsel, çevresel/demografik ve kültürel-gözlemlemek mümkündür.

Ancak, burada önemle vurgulanması gereken husus, madalyonun diğer tarafına da bakarak, Türkiye'nin de küreselleşme süreci üzerinde türlü etkilerde bulunabildiğidir. Diğer birçok ülke ile kıyaslandığında Türkiye'nin çok daha belirgin ölçülerde küreselleşme süreci üzerinde etkide bulunabilme kapasitesi mevcuttur. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik gücüdür. Bu çok boyutlu güç sayesinde Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda etkin politikalar yürütme imkanına kavuşmaktadır.

Küreselleşen günümüz dünyasında ilk olarak Türkiye'nin siyasi güç unsurları incelendiğinde, sahip olduğu jeostratejik konumun Türkiye'ye uluslararası ilişkiler ve politika alanında önemli bir siyasi güç sağladığı görülmektedir. Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar, Karadeniz, Orta Doğu, Akdeniz ve Orta Asya ile Avrupa'nın doğal kesişim noktasında bir istikrar unsuru olması itibarıyla Batı ve Doğuyu birbirine bağlayan kritik kara, hava ve deniz yolları üzerinde yer almakta; Doğu-Batı Enerji Koridorunda en önemli transit ülkeyi oluşturmakta; ve bu sayede kıtalararası bir köprü vazifesi görmektedir. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Orta Doğu, Kafkasya ve Asya bölgelerinin küresel gelişmeler bakımından giderek daha çok önem kazanması ve medeniyetler arası diyalog konusunun artan oranda gündeme gelmesi neticesinde Türkiye'nin bölgesel ve küresel siyasetteki rolü ağırlık kazanmıştır.

İkinci olarak Türkiye'nin askeri güç unsurları ele alındığında, bölgesel ve küresel anlamda oldukça önemli bir güç oluşturduğu ve aynı anda yerkürenin dört farklı yerinde uluslararası barışı destekleme hareketlarına iştirak edebilecek imkan ve kabiliyetlere sahip bulunduğu görülmektedir. TSK, tüm dünya genelinde görev aldığı bu hareketlarda bir denge unsuru olarak görev yapmakta; sıcak savaş ve çatışma sonrası dönemde de bölgeye istikrar kazandırma çalışmalarında da etkin bir biçimde görev almaktadır.

Son olarak, Türkiye, günümüzde önemli bir ekonomik güce sahiptir. Türkiye, bölgesel olarak en büyük ekonomiyi oluşturmakta ve

dünya genelinde en büyük ilk yirmi ekonomi içinde yer almaktadır. Son beş yıllık dönemde tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşan Türkiye'de yüksek borç stokunun eritilmesi bakımından ilerlemeler kaydedilmiş, borçlanma faizleri düşürülmüş ve vadeleri uzatılmıştır. Öte yandan doğrudan yabancı sermayenin ülkeye artan oranda çekilmesi bakımından da türlü yeni kanun ve düzenlemeler hayata geçirilerek ilerlemeler kaydedilmiştir.

Netice itibariyle, sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik güç unsurları sayesinde Türkiye, gerek bölgesel gerekse küresel anlamda, önemli bir aktördür. Bu durum, daha önceden de ifade edildiği üzere küreselleşmenin Türkiye üzerinde etkide bulunmasına paralel olarak Türkiye'nin de küreselleşmenin şekillenmesi yönünde türlü tesirlerde bulunabilmesinin yolunu açmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- 1) BAYAR F. ve OĞUZ F., "1923-2003 Türkiye Ekonomisi", Cumhuriyetin Kuruluşunun 80. Yılı Özel Sayısı, Hazine Dergisi, 2003
- 2) BAYLIS J. ve SMITH S., "Introduction", ed. BAYLIS J. ve SMITH S., "The Globalization of World Politics", Oxford University Press, 2004
- 3) BUDAK Ö., "Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri", Bilge Yayınları, 2006
- 4) EKİNCİ N., "The IMF and Reforming the Public Sector in Turkey", ERC Working Paper, N0: 00/04, ODTÜ, Ankara, 2004
- 5) HELD D., "The Transformation of Political Community: Rethinking Democracy in the Context of Globalization", ed. SHAPIRO I. ve HACKER-CORDON C., "Democracy's Edges", Cambridge University Press, Cambridge, 1999
- 6) KÖSE A.H. ve YELDAN E., "Turkish Economy in the 1990s: An Assessment of Fiscal Policies, Labor Markets and Foreign Trade", New Perspectives on Turkey, 18, 51-78, 1998
- 7) MCGREW A., "Power Shift: From National Government to Global Governance?", ed. HELD D., "A Globalizing World?: Culture, Economics, Politics", Routledge, Londra ve New York, 2000
- 8) NYE J.S. Jr., "Globalization and American Power", ed. HELD D. ve MCGREW A., "The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate", Polity Press, Cambridge, 2003
- 9) NYE J.S. Jr., "In Government We Don't Trust", ed. GIDDENS A., "The Global Third Way Debate", Polity Press, UK, 2001

*KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ:
SİYASİ, ASKERİ VE EKONOMİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME*

- 10) USLU N., "Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkanlar ve Yeni Arayışlar", Anka Yayınları, 2006
- 11) UYGUR E., "An Overview of Recent Developments and the Adjustment Program", ed. TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI, "Financial Liberalization and Economic Performance in Turkey", 1993.
- 12) YENTÜRK N., "Short-Term Capital Inflows and Their Impact on the Macroeconomic Structure: Turkey in the 1990s", The Developing Economies, Vol. 37, Mart, 1999.

Internet

- 13) AVRUPA BİRLİĞİ, www.europa.eu.int
- 14) DÜNYA BANKASI, www.worldbank.org
- 15) KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ (NATO), www.nato.int
- 16) T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, www.dpt.gov.tr
- 17) T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, www.hazine.gov.tr
- 18) T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, www.mfa.gov.tr
- 19) ULUSLARARASI PARA FONU, www.imf.org